

La FUE de Gandia en temps de guerra

Gabriel Garcia Frasquet

INTRODUCCIÓ

En el 70 aniversari del final de la Guerra Civil espanyola hem cregut oportú donar a conèixer un fullet solt publicat a Gandia durant aquella tragèdia col·lectiva per la secció local de la Federación Universitaria Escolar, titulat “Recorda, València!”, una interpel·lació que reclamava l’atenció del lector.

Es tracta d’un text singular pel fet d’estar escrit en la llengua del poble a què s’adreçava, tot i que l’organització que l’emetia no destacava per l’objectiu de recuperar la cultura valenciana; però també perquè insòlitàment guardava memòria d’un episodi històric crucial per als valencians en general, i particularment per als gandians, la Guerra de les Germanies, que aprofitava per a establir un paral·lelisme amb la que estaven immersos.

LA FUE

La FUE era una organització estudiantil democràtica i republicana, que anà radicalitzant-se en entrar en pugna amb altres agrupacions de tendències feixistes com el totalitari Sindicato Español Universitario (SEU), nascut a redós de la Falange Española, o de caràcter religiós com la Federación de Estudiantes Católicos (FEC).

L'accés a la universitat estava privat, per raons econòmiques i socials, als membres de les famílies obreres i camperoles, per la qual cosa lògicament la FUE estava formada per fills de la petita burgesia que, en ingressar-hi, s'afegien a la defensa de la democràcia en un temps en què es veia seriosament qüestionada.

La seua activitat no se centrava únicament en la reivindicació estudiantil, sinó que s'implicava clarament en la formació cultural del proletariat. El curs 1932-1933 engegaren una Universitat Popular que, a diferència de la fundada per Blasco Ibáñez, s'adreçava primordialment a persones de la classe treballadora, marginades per un sistema que preferia mantenir-les en la ignorància. Les activitats acadèmiques hi eren impartides per estudiants afiliats o per professorat simpatitzant. En el curs 1935-1936 inclogueren en el programa les matèries "Llengua i Literatura valenciana" i "Geografia i Història del País Valencià", uns temes que havien tingut bastant desatesos.

L'esclat de la guerra no interrompé la seua activitat, però acabà afectant-la perquè molts dels seus components s'incorporaren a l'exèrcit; i, d'altra banda, a mesura que s'estenia el conflicte bèl·lic, la formació cultural dels treballadors quedà relegada a un segon terme davant la peremptorietat de guanyar la guerra. La nova societat que nasquera d'aquell sacrifici ja tractaria amb justícia els desheretats de la història, que passarien a protagonitzar-la. Ara bé, a pesar de les circumstàncies tan crítiques, volgueren col·laborar complementàriament des de la rereguarda a obtenir la victòria amb publicacions com la revista *Frente Universitario*, que encara seguia publicant-se a València, bé que irregularment, l'any 1938.

La secció local gandiana

A Gandia es creà una secció d'aquesta organització estudiantil probablement l'any 1936. La ciutat tenia aleshores uns 15.000 habitants i comptava amb una cinquantena d'estudiants universitaris, pertanyents a l'estrat social de la

classe mitjana. Si escollien carreres científiques o tècniques, solien matricular-se en facultats de Madrid o Barcelona; i, si seguïen les de lletres, especialment Dret, a València o Múrcia. Però la FUE es nodrí principalment de dues entitats locals nascudes durant la República: els esportistes del Club Natación y Sports (1933) i l'alumnat del col·legi de Segon Ensenyament (1934), que després es convertiria en Institut d'Ensenyament Mitjà. Tots dos compartiren membres i també tendència ideològica. Entre els nadadors del club es popularitzà la següent afirmació: "En eslip tots els hòmens són iguals, no hi ha classes socials". I els estudiants eren els primers a Gandia que podien cursar l'educació secundària en un centre públic, caracteritzat per la laïcitat i la renovació pedagògica, i amb un professorat jove i compromés amb la República, règim que pretenia transformar la societat mitjançant l'educació.

Quan començà a funcionar el centre educatiu, a l'octubre de 1934, tenia matriculats 246 alumnes oficials. En aquell mateix moment el Club Natación y Sports (CNS) comptava amb 342 socis. En tots dos casos xifres molt remarcables.

La relació amb la FUE del cap i casal, amb una destacada trajectòria d'acció reivindicativa en la Universitat de València, es va produir, també, per la pràctica esportiva, ja que el CNS havia disputat diverses competicions amb l'equip FUE-València. De fet, segons assegura el nadador gandià Josep Ma^a Àngel Guillem, va ser ell mateix qui anà a València a pels estatuts que serviren per a fundar-la a Gandia. Així mateix, en la conversa que mantinguérem asseverà que també hi influí la divergència ideològica que sostenien amb l'alumnat de l'Escola Pia, que pertanyia a la Federación Regional de Estudiantes Católicos (FREC). El centre calassancià, que duia instal·lat a la ciutat des de 1807, hagué de canviar la seua denominació per la de col·legi Gomar i contractar professorat seglar a causa de la desaparició legal de l'ensenyament dependent dels ordes religiosos.

Les escasses referències

Només tenim algunes notícies esparses de l'actuació de la FUE de Gandia, però confirmen el que hem dit anteriorment quant als seus interessos i inclinacions. Al juny de 1936 s'adreçaren a l'Ajuntament per tal de sol·licitar que el projecte del nou institut que s'estava executant a la ciutat s'ampliara per tal de dotar-lo de camp d'esports i d'experimentació agrícola. En una altra ocasió demanaren la construcció d'una piscina municipal. Així mateix s'adheriren a l'Olimpíada Popular, on acudí el CNS. Es tractava d'una competició internacional que s'havia de celebrar a Barcelona al juliol de 1936 com una antítesi dels Jocs Olímpics de Berlín, que serviren per a la propaganda hitleriana. S'hagué de suspendre per causa del colp d'estat del 18 de juliol. Els nadadors gandians tingueren un accidentat viatge de tornada.

Durant la guerra, la FUE local establí la seua seu en una casa de la plaça Loreto, requisada a un canonge. En les primeres setmanes de la contesa, quan la fúria anticlerical féu desaparèixer en flames gran part del patrimoni cultural gandià, els membres de la FUE i alguns professors de l'Institut aconseguiren salvar objectes i llibres de l'Escola Pia, en concret 150 llibres valuosos, que foren enviats pel director del centre a la Universitat de València i al col·legi del Patriarca.

A pesar del trasbals bèl·lic, a l'inici de 1937, la FUE encara continuava funcionant, com ho corrobora una convocatòria a tots els companys i companyes —per tant s'hi integraven tots dos sexes— de més de 17 anys, la qual cosa indica que en devien haver d'una edat inferior, procedents de l'Institut de Secundària.

Les publicacions gandianes

En temps de guerra és molt important la labor de comunicació i de propaganda. Només a Gandia coneixem la publicació de diversos periòdics per part de partits, sindicats i unitats de combat: *Julio*, d'ideologia comunista; *Vida i Palestra*, anarquistes; *UGT*, socialista; i *Soldado del Pueblo*, editat pel Comissariat General de Guerra.

També aparegueren molts fullets solts que el temps transcorregut i la cautela que imposava la victòria franquista han fet desaparèixer en gran part. Els que ens han arribat sols són una mostra escadussera del que s'imprimí. Els estudiants de la FUE de Gandia volgueren afegir-hi la seua veu i elaboraren escrits que tenien per objectiu conscienciar, encoratjar i mobilitzar el lector. Però l'originalitat que mostren els textos que coneixem és que ho pretenen mitjançant la bona escriptura, com per exemple amb la prosa poètica del titulat "Campesino, te habla el hermano", on aspiren a formar una societat futura en què els treballadors dels músculs i els de la intel·ligència, proletaris per igual, establisquen els principis de la igualtat humana, del bé i de la veritat.

Un propòsit tan dignament expressat contrasta amb la brutal visceralitat d'alguns pamflets, com les anònimes "Coplas antifascistas", que, en versos barroers, criden a la violència extrema contra els considerats enemics: terratinents, capellans i militars sediciosos.

El text

El text que presentem és un fullet propagandístic de guerra, estampat amb tinta negra sobre un foli blau de molt poc gruix. Du com a peu d'impremta "Sind. Artes Gráficas.-Gandia", que corresponia als tallers de la impremta Palmer o de la Viuda de Pío Lloret, que foren requisats. Encara que no hi figura la data, és probable que apareguera a la tardor de 1936.

En l'avantítol, "Els Estudiants al Poble", n'explíciten l'emissor i el receptor. I el títol, "Recorda, Valencià!", limita el destinatari, a qui s'adreça en un to imperatiu que repeteix a la cloenda per a emmarcar l'escrit i donar més contundència a la funció apel·lativa del llenguatge.

El text es divideix en vuit paràgrafs. En el primer s'indica el fet històric que cal recordar: una altra guerra, la de les Germanies (1519-1523), particularment lligada a la ciutat perquè precisament fou en la batalla de Gandia quan les tropes agermanades obtingueren una gran victòria sobre l'exèrcit del virrei, que comportà la fugida del duc i el saqueig del seu palau.

La raó de la remembrança era que aquella revolta antiaristocràtica —en el text explicada com dels “proletaris” treballadors dels gremis— en contra de la noblesa opressora i els seus vassalls mudèjars constituïa “la pedra angular” sobre la qual s’havia d’edificar la llibertat.

En els cinc paràgrafs següents es narren èpicament les causes i les accions del conflicte armat tot justificant la legitimitat de la causa agermanada encapçalada pels seus dirigents revolucionaris, enfront de l’estament nobiliari; del rei i “la seua camarilla estrangera”; del virrei, Diego Hurtado de Mendoza, comte de Melito, i del sistema que representaven: el feudalisme i els seus privilegis per als poderosos.

La derrota final s’havia convertit en una llavor de rebel·lia i dignitat que havia perdurat en l’esperit dels valencians. En el penúltim paràgraf s’assegura que aquella semença vindicativa, ara que les circumstàncies es repetien, renaixia amb força per tal d’anorrear el feixisme sublevat contra la República.

I finalment, l’epitafi per als futurs vençuts: una acusació de traïdoria reblada per una solemne declaració de sobirania dels valencians sobre la seua terra. La intenció, per tant, era que el record de les gestes pretèrites ajudara a derrotar els enemics actuals.

Per tal d’aconseguir un text vibrant que enardira la voluntat, l’autor —individual o col·lectiu— recorre a la modalització fonamentada en el lèxic valoratiu i l’antítesi entre els bàndols enfrontats. D’una banda els mascarats, que reuneixen un camp semàntic molt negatiu, amb substantius com *iniquitat*, *tirania*, *robatori*, *traïció* i adjectius com *opressor*, *ominós*, *despòtic*... I de l’altra els agermanats, que s’hi contraposen amb noms com *gesta*, *llibertat*, *entusiasme*, *dignitat*, *victòria*, i adjectius com *just*, *honrat*, *gloriós* i *alliberador*.

L’analogia entre els dos moments històrics, separats per quatre segles, es remarca amb la repetició: “el mateix feudal”, “el mateix poble”; els temps verbals, del passat al futur, com “abateren, abatran”; la identificació del braç treballador a través del temps; i el paral·lelisme entre els estrangers que envoltaven Carles I i el feixisme de Hitler i Mussolini, aliat amb la facció nacionalista. Una condició forània que es contraposa a l’arrelament autòcton

amb l'ús repetit de possessius avantposats a mots essencials: “nostra terra, nostres llibertats i nostra vida”.

D'altra banda és un escrit que pretén seguir les Normes del 32 tot defugint l'ortografia castellana, que encara era utilitzada profusament amb l'excusa de la major intel·ligibilitat. A més, tot i que no pot evitar algunes vacil·lacions, no desdenya utilitzar paraules d'un registre culte com *aixecar*, *alarb*, *assolir*, *eclosió*... Així doncs, s'hi utilitza la llengua pròpia amb dignitat, la mateixa qualitat que es demanava per aconseguir la llibertat. En definitiva, un text autènticament remarcable en el context en què es produí.

BIBLIOGRAFIA

ALONSO, Jesús E. i GARCIA, Àlvar, “Alguns aspectes de la vida municipal a Gandia durant la Guerra Civil”, *Ullal*, n. 3, 1982, pp. 48-57.

ÁNGEL GUILLEM, José M^a, *Historia de la natación gandiense 1930-1976*, Gandia, 1998.

CALZADO ALDARIA, Antonio, “¡Vencer i convencer! La Iglesia en la cruzada”. (Text inèdit. Conferència 6-XI-2009. Gandia).

CALZADO ALDARIA, Antonio i SEVILLA, Lluís, *La II República a Gandia: 1931-1936*, CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2000.

CASTELLÓ, Gonçal, *Final de viatge. Memòries d'un gandià: amics, coneguts i saludats*. (Text inèdit en vies de publicació pel CEIC Alfons el Vell).

CATALÁ, Damián, *Gandia: Pinceladas de historia local*, Gandia, 1983.

ESTEBAN MATEO, León i LÁZARO LORENTE, Luis Miguel, *La Universidad Popular de Valencia*, Universitat de València, València, 1985.

GARCÍA CÁRCCEL, Ricardo, *La revolta de les Germanies*, Institució Alfons el Magnànim, València, 1981.

GARCIA FRASQUET, Gabriel, *Catàleg de la premsa comarcal. La Safor (1880-1982)*, CEIC Alfons el Vell, Gandia, 1988.

- L'educació a la Safor. Des de la desaparició de la Universitat de Gandia fins a la Segona República*, CEIC Alfons el Vell, Gandia, 1994.
- MANCEBO, Mª Fernanda, “La participació dels estudiants en la guerra civil. I. Les publicacions”, *Afers*, n. 3, 1986, pp. 73-122.
- La Universidad de Valencia en guerra. La F.U.E. (1936-39)*, Ajuntament de València-Universitat de València, València, 1988.
- MESTRE SANCHO, Juan A., *Valencia 1936-39. La cultura deportiva de un pueblo*, Ajuntament de València, València, 1987.
- MORA, Ignasi, *Josep Camarena i l'ocàs del món rural (Viatge a la Safor)*, CEIC Alfons el Vell, Gandia, 1988.
- PONS FUSTER, Francesc, *La Germania a Gandia i el duc Joan de Borja*, CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2008.
- RUIZ RODRIGO, Cándido, *Política y educación en la II República (Valencia 1931-1936)*, Universitat de València, València, 1993.
- THOMAS, Hugh, *La guerra civil española*, vol. I, ed. Grijalbo, Barcelona-Buenos Aires-México D. F., 1976.

SÈRIES ARXIVÍSTIQUES:

- Arxiu Municipal de Gandia.
- Llibres d'actes, 1934-1938.
- Correspondència i oficis, 1934-1938.

FONTS ORALS:

- Entrevistes amb José Mª Àngel Guillem “Pitet” i Rafael Martínez.

Els Estudiants, al Poble

Recorda, Valenciá!

Recorda, valenciá, la gloriosa gesta de les Germanies, primera pedra angular aon se bastí l'edifici de nostres perennes llibertats. Punt de marja que quedá imprés en el cor proletari, digne fill d'aquells velluters, fusters i manyàns, que s'aixecaren dignament contra la opresora noblea.

Fon capitost de totes les iniquitats —com sempre— el primer Austria, Carles V, el que seguint les normes de la época, apuntalava el seu equilibri estatal amb els ominosos puntals del feudalisme, i per si estos no foren prou, amb la estrangera camarilla de gent acostumada a fer norma de la tiranía i el robo.

El Marqués de Mélito fon la purna que prengué el foc al cor dels valenciáns. Orgullós, despòtic i parcial, se posá de part de la noblea en la pugna justa que'l proletariat valenciá sostenia contra els privilegis dels rics, que no contents en agotar als obrers en les dures llavors del treball miserablement remunerat, volien assolir als puestos de Jurats i Municipis.

Llavors s'aixecaren els Gremits, armats amb motiu de qu'els alarbs volien atacar Valencia, fent una protesta front al palau del virrei, que vense privat de la rahó fugí a Denia organitzanse tot seguit la Junta dels Tretce que presidida per Joan Lloréns començà la campanya per tot el regne.

Este moiment de les Germanies, essencialment revolucionari, fon empentat per els líders Estellés, Lloréns, Sorolla, Peris i

atres esforçats proletaris, que lluitant amb ardor i entusiasme, assoliren indudables victòries als termes de Gandía, Xátiva, Alcira i Valencia.

Tres anys de lluita a mort anaven despertant l'odi a la noblea, i encara que la traïdoria cegà en flor la vida d'alguns líders de esta eclosió lliberadora, quedà en Valencia la llavor sembrada que perdurant en l'esperit del poble honrat i treballador ha florit en estos temps en que l'història s'ha repetit.

El mateix feudal, opresor i cerril, que ha volgut mantindre els privilegis, ha traïcionat al poble i ha venut al estranger nostra terra, nostres llibertats i nostra vida. El mateix poble, tiranitzat i oprimat, ha fet que germinara la llavor i amb una resposta digna, altiva, ¡de mascle!, s'ha aixecat contra tots els tirans. Han renaixcut els Peris, Sorolla, Lloréns... i tants que lo que foren les Germanies en el segle XVI, aquells que abatiren l'orgull de la noblea, abatirán ara al feixisme estranger, cavanli una fossa aon perdurarà l'epitafi:

“Jauen ací els traïdors. Sols els valenciáns tenen dret a solcar la terra que es seua, que está regada amb la suor i la sang dels que, junt als líders de les Germanies, saberen ferla digna i propia.”

Recorda, Valenciá!

Estudiants F. U. E. – Gandía